

СИСТЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДРУЖНІХ СТОСУНКІВ У РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Дубравська Н. М., Мачушник О. Л.

DOI 10.37203/kibit.2019.42.19

УДК: 159.922.8: 316.77

DUBRAVSKA N. M.
0000-0001-5470-4204
n.dubravska@kibit.edu.ua

Zhitomir branch of Kiev Institute of Business and
Technology

MACHUSHNYK E. L.
0000-0002-9510-7729
Elena.machushnyk@gmail.com

Zhytomirskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana
Franka

ДУБРАВСЬКА Н. М.
0000-0001-5470-4204
n.dubravska@kibit.edu.ua

Житомирська філія Київського інституту
бізнесу та технологій, м. Житомир

МАЧУШНИК О. Л.
0000-0002-9510-7729
Elena.machushnyk@gmail.com

Житомирський державний університет імені
Івана Франка, м. Житомир

Анотація. У статті досліджено особливості розуміння та ставлення до феномену дружби молоді юнацького віку. Дружбу визначено як позитивні сталі індивідуально-вибіркові міжособистісні відносини, засновані на взаємній прихильності, повній довірі, спільності інтересів, щирості та безкорисливості їх учасників, постійній готовності кожного з них у будь-який момент прийти на допомогу один одному. Виявлено, що в цілому досліджувані розуміють цінність дружби та прагнуть для себе мати справжні дружні стосунки. Визначено, що переважна більшість опитаних має друзів та піклується про них. Встановлено, що окремі юнаки та юнки схильні до некритичного сприйняття своїх друзів. З'ясовано, що отримані дані дають можливість подальшого виховного впливу на молодь з метою формування у них справжнього розуміння дружніх стосунків. Дружба між людьми сприяє не лише вирішенню глибоких людських проблем, але й відкриває нові можливості для більш ефективного впливу на особистість. Вона веде до розвитку гуманістичних цінностей особистості, є одним з регуляторів стосунків між людьми, виявляючись у прагненні надавати допомогу і підтримку іншим людям та отримувати від інших позитивні емоції та необхідну допомогу при вирішенні особистісних питань. Дружба сприймається юнаками досить серйозно, вони розуміють і усвідомлюють всю значущість цього почуття у житті людини. Майже всі з опитаних нами студентів прагнуть дружити, розуміючи всю складність і відповідальність дружніх стосунків, вони готові вчитися бути справжніми друзями. В той же час наше дослідження виявило недостатню зрілість суджень деяких юнаків, які ладні просто беззастережно підкорятися друзям, аби не втратити їх, що, безумовно, потребує певного виховного впливу на цих молодих осіб з метою формування у них правильних уявлень про себе, про власну цінність та позицію та про цінність дружби загалом.

Ключові слова: дружба, друзі, дружні стосунки, ранній юнацький вік, афіліація, уявлення про поняття «дружба», дружні стосунки сучасних юнаків.

Для цитування: Дубравська Н. М., Мачушник О. Л. Система інтерпретації дружніх стосунків у ранньому юнацькому віці. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. 2019. № 3 (42). С. 120-125
DOI 10.37203/kibit.2019.42.19

SYSTEM OF INTERPRETATION OF FRIENDLY RELATIONS IN EARLY YOUNG AGE IN THE AGE OF CHANGE

Abstract. The article explores the peculiarities of understanding and attitude to the phenomenon of friendship of young people. It is revealed that, as a whole, the researchers understand the value of friendship and strive for true friendship. It is determined that the vast majority of those interviewed have and care for friends. It is established that some young men tend to be uncritically perceived by their friends. It is revealed that the data obtained allow further educational influence on young people in order to form a true understanding of their friendly relations.

Some young men and women are found to be uncritically perceived by their friends. It is revealed that the data obtained allow further educational influence on young people in order to form a true understanding of their friendly relations. Friendship between people not only helps to solve deep human problems, but also opens up new opportunities for more effective influence on the individual. It leads to the development of humanistic values of the individual, is one of the regulators of relations between people, expressing their desire to provide help and support to other people and to receive from others positive emotions and necessary help in solving personal issues.

Friendship is taken seriously by young men, they understand and realize the full significance of this feeling in a person's life. Almost all of the students we interviewed want to be friends, understanding the complexity and responsibility of a friendly relationship, and they are ready to learn to be true friends. At the same time, our research revealed the lack of maturity of the judgments of some young men, who are just ready to obey their friends unconditionally, so as not to lose them. and the position and value of friendship in general.

Keywords: friendship, early adolescence, the propensity to friendship, affiliation, representation of the concept of «friendship», friendship modern and young men.

Cite as: Dubravka N. M., Machushnyk E. L. System of Interpretation of Friendly Relations in Early Young Age in The Age of Change. Herald of Kiev Institute of Business and Technology. 3 (42). 120-125
DOI 10.37203/kibit.2019.42.19

Постановка проблеми у загальному вигляді. Юність є віковим етапом, який забезпечує входження людини у «дорослий» світ. Цей період є досить нелегким, навіть кризовим, для підростаючої особистості, адже в цей час вона вирішує надзвичайно важливі та складні для неї завдання. Проблеми юнацького віку висвітлювали у своїх дослідженнях психологи Л. І. Божович, Л. С. Виготський, І. В. Дубровіна, Е. Еріксон, Д. І. Фельдштейн. Серед українських дослідників слід відзначити Г. С. Костюка, С. Д. Максименка, М. В. Папучу та ін. Теоретико-методологічними засадами вивчення феномену дружби, її психологічної сутності та природи, є наукові праці М. Аргайла, Л. І. Божович, Ш. Бюлера, Л. С. Виготського, М. Ейнсворт, Д. Б. Ельконіна, Е. Еріксона, Н. Ф. Добриніна, І. С. Кона, Г. С. Костюка, С. Д. Максименка, Ф. Райса, Д. І. Фельдштейна, М. Хендерсон, Ст. Холла, Е. Шпрангера та ін.

Дослідженню феномену дружби загалом присвячено велику кількість наукових публікацій. Проте сьогодні в глобалізованому світі це питання не є достатньо вивченим, оскільки дослідження дають відмінні результати, а особливо щодо питання потреби у дружніх стосунках з однолітками в юнацькому віці в реальному (не віртуальному!) просторі.

Мета даної статті полягає у розкритті психологічних особливостей дружніх стосунків між юнаками в реальному просторі в епоху змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що дружба – це форма міжособистісної взаємодії, яка характеризується вибірковими стосунками, взаємною прихильністю учасників спілкування, високим рівнем задоволеності, міжособистісними контактами, взаємними очікуваннями позитивних почуттів [2].

Паламарчук О.І., Дубравська Н.М. розглядають дружбу як складне моральне почуття, в структуру якого входять: потреба в спілкуванні з суб'єктом дружби, посилена звичкою, що викликає емоцію задоволення від спілкування; спогади про спільну з ним діяльність та її результати; спільні співпереживання, колишні, існуючі і можливі; емоційна пам'ять; почуття обов'язку; страх втрати; престижна (зазвичай ідеалізована) його оцінка [4].

І. С. Кон, досліджуючи рівень вимог до дружби та очікувань юнаків, відзначав, що

вони вважають достатньо рідкісною «справжню дружбу». Серед її ознак вони вказують на сталість, взаємодопомогу та вірність. Серед основних очікувань – очікування вірності друга, взаємної допомоги, а також співчутливого розуміння друга [3].

Шляхом опитування було встановлено загальні правила поведінки, які вважаються найважливішими для підтримання дружніх стосунків. Якщо ці правила не дотримуються людьми, то це неминуче призводить до послаблення та втрати цих стосунків. Виокремлюють 13 найважливіших правил, розподіливши їх на чотири групи:

1. Обмін:
 - ділитися своїми успіхами;
 - виявляти емоційну підтримку;
 - добровільно допомагати, якщо це потрібно;
 - намагатися, щоб другові було приємно у твоєму товаристві;
 - повертати борги й послуги.
2. Інтимність: впевненість в іншому й довіра до нього.
3. Ставлення до третіх осіб:
 - захищати друга за його відсутності;
 - бути терпимим до інших його друзів;
 - не критикувати друга привселюдно;
 - зберігати довірені секрети;
 - не ревнувати й не критикувати інші особисті взаємини іншого.
4. Координація: не бути настирливим, не повчати, поважати внутрішній світ й автономію друга [2].

Виклад основного матеріалу. Дружбу можна визначити як позитивні сталі індивідуально-вибіркові міжособистісні відносини, засновані на взаємній прихильності, повній довірі, спільності інтересів, щирості та безкорисливості їх учасників, постійній готовності кожного з них у будь-який момент прийти на допомогу один одному. Для дружніх відносин характерними є прагнення людини бути у товаристві іншої та взаємне очікування надання переваги перед іншими. Як сила, що з'єднує людей, дружба особливо сильно виявляється у кризових для особистості ситуаціях [5].

Як зазначає М. Аргайл, жінки мають тісніші дружні взаємини, ніж чоловіки, вони більш схильні до саморозкриття й ведуть більш інтимні розмови. Часто дружать зовсім не схожі за

психічним складом люди. Вчений виокремив три причини дружби, за якими встановлюються дружні стосунки:

- брак матеріальної допомоги й інформації, хоча друзі забезпечують її меншою мірою, ніж сім'я або колеги з роботи;
- брак соціальної підтримки у вигляді ради, співчуття, довірливого спілкування (для деяких заміжніх жінок друзі щодо цього важливіші, ніж чоловіки);
- спільні заняття, спільні ігри, спільність інтересів [6].

Для того, щоб вивчити особливості дружніх стосунків між ровесниками у ранньому юнацькому віці ми провели дослідження на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка зі студентами 1 курсу. Вибірка дослідження склала 60 осіб. Ми використали розроблений нами опитувальник відкритого типу, відповіді на який студенти давали анонімно. Тому, аналізуючи відповіді на питання, ми можемо сказати, що отримали достовірні результати, адже відповіді були розгорнутими, повними та вичерпними. Загалом студенти дали відповідь на 30 запитань.

Стосовно визначення самого поняття «дружба», то юнаки не мали з цим труднощів, досить вдало в цілому окреслюючи його, що дає нам підставу стверджувати, що усі молоді люди замислювалися над цим питанням, вивчали його, шукали відповіді на свої запитання. Так як юність, як і підлітковий вік, має необхідність у налагодженні, підтримці та розвиткові дружніх стосунків, як однієї з основних потреб свого віку, то цілком ймовірно, що молоді люди задумувалися над феноменом дружби, визначаючи власне для себе, чи є люди поряд із ними друзями для них самих, чи ці стосунки ще не переросли у дружні. Так, 40 % хлопців та 60 % дівчат визначили дружбу як здатність, не роздумуючи прийти на допомогу другові, навіть, якщо це буде важко для себе, або ж забере час, сили чи резерви. Ще 40 % хлопців та 20 % дівчат визначають дружбу через здатність до взаєморозуміння, взаємопідтримки, поваги та співпереживання. Та по 20 % опитаних обох статей вважають, що дружба – це довіра, відвертість та правдивість у стосунках між людьми.

Всі опитані студенти розуміли різницю між поняттями «друг» та «товариш», акцентуючи увагу на тривалості та міцності стосунків та духовній близькості людей. Правильне їх позиційне розташування нашими опитуваними свідчить про розуміння ними сутності даних понять. На питання «З чого, на Вашу думку починається дружба?» ми отримали наступні відповіді: 29 % хлопців та 35 % дівчат вважають, що дружба починається із посмішки. 29 % хлопців та 20 % дівчат обрали знайомство та наступну розмову, 42 % та 45 % відповідно звернули увагу на взаєморозуміння між людьми.

Визначаючи тривалість існування дружби між людьми, усі наші досліджувані зазначили, що дружба – це дуже стійке утворення, адже вона може тривати роками і навіть десятиліттями. Швидше за все це свідчить про бажання кожного з наших досліджуваних мати таку дружбу, адже в той же час наші опитувані не цілком впевнені у тому, що вони мають такого друга, дружбу з яким вони також пронесуть через багато років, бо лише 15 % дівчат та 29 % хлопців вірять, що мають чи можуть мати такі стосунки. Також ми запитали у студентів, кого вони вважають своїми найкращими друзями. Дуже цікаво, що 88 % дівчат та 70 % хлопців вважають, що їхні батьки – то є їх найкращі та найвірніші друзі. Дуже приємно відзначити наявність таких теплих та дружніх стосунків між батьками та дітьми, що говорить нам про емоційне благополуччя цієї частини наших досліджуваних. Решта юнаків не змогли віднести своїх батьків до цієї категорії, вказавши на суперечності свого віку, а також на конфлікти, які роблять їх стосунки із батьками гіршими. Більше половини досліджуваних зазначило, що ровесники будуть кращими друзями, ніж дещо менші чи старші за них молоді люди, адже з однолітками легше знайти спільну мову через схожість інтересів, ідеалів, поглядів на життя. Проте, інша частина вказала, що вони мають друзів різного віку, як дещо старших за себе, з якими цікаво та є можливість дізнаватися про щось нове для себе, так і дещо молодших за себе, якими до того ще й приємно опікуватись. У більшості досліджуваних (70 %) друзі є приблизними однолітками, інша ж частина має друзів до 5 років старших або молодших за себе. Як бачимо, наші молоді люди досить толерантні у ставленні не лише до однолітків, але й до людей, вік яких дещо відрізняється від їх власного, а також вони мають досить широкі інтереси, які дозволяють бути їм «на рівних» із такими друзями також. На даний момент наші опитувані мають від одного (47 %) до чотирьох друзів (12 %). По двоє – троє друзів мають відповідно 36 % та 5 % опитаних. Якихось суттєвих відмінностей між статями у кількості друзів нами не було зауважено. Також виявилось, що великий відсоток юнаків (67 %) довіряють друзям не усі свої секрети. Але разом з тим вони майже завжди готові вислухати їх (92 %). Як бачимо, обачність у наших молодих людей передусь готовності повністю довіритися іншій людині, що, можливо, є виправданою, адже секрет залишається секретом лише до тієї пори, поки він відомий лише одній людині. Саме тоді вона й почуватиметься у повній безпеці з цього приводу. Проте молоді люди демонструють нам готовність зберігати чужі секрети, як свої власні, що характеризує їх стосунки як власне справжню дружбу.

Результати нашого опитування вказують на те, що юнаки вважають, що дружба між дівча-

тами та хлопцями можлива і без появи закоханості між ними: 90 % проти тих, хто не вірить у наявність лише дружніх стосунків між статями. 60 % дівчат та 57 % хлопців товаришують як з дівчатами, так і з хлопцями. 15 % дівчат та 29 % хлопців товаришують більше з хлопцями, ніж з дівчатами, та 25 % дівчат і 14 % хлопців товаришують лише із дівчатами. Як бачимо, більша частина опитаних вміє товаришувати з представниками обох статей, що, безумовно, робить ці стосунки більш яскравими, та позитивно впливає на розвиток особистості. Стосовно наявності у дружбі лідерства, то лише 13 % опитаних вважають, що у дружніх стосунках справді хтось лідирує, а хтось приймає заданий вектор стосунків, інші ж – вважають, що дружні стосунки базуються на рівних партнерських началах. Серед тих, хто віддав свій голос за лідерство у дружбі було лише 7 % дівчат та 20 % хлопців. Як бачимо, проблема рівності у стосунках досить важлива для дружби, адже дає можливість почуватися вільно, впевнено та спокійно обом друзям. Справжня дружба особливо сильно виявляється у кризових для особистості ситуаціях, тому усі юнаки погодилися із прислів'ям, що друг пізнається в біді.

У друзях юнаки цінують наступні риси: щирість (19 %), почуття гумору (16 %), чесність (12 %), довіру, взаємодопомогу (по 9 %), відданість, доброту та вірність (по 8 %), підтримку (5 %), вміння вислухати та дати пораду, взаєморозуміння (по 2 %). Дівчата написали про щирість (26 %), доброту та чесність (по 15 %), вірність (12 %), розуміння (9 %), почуття гумору та лояльність (по 6 %), підтримку, надійність, співчуття (по 3 %), повагу (2 %). Як бачимо, юнаки бажають мати поруч не лише надійну людину, з якою буде комфортно переносити як приємні, так і неприсмні переживання, яка не підведе у скрутну хвилину, але й з якою можна буде по-справжньому гарно провести час. «На що ви готові піти, щоб догодити своєму другові?» На це питання, як нами і очікувалось, нашими досліджуваними не було дано однозначної відповіді. Більшість опитаних обох статей (92 %) схилилася до того, що навмисне вони догоджати не будуть, а ось піти на поступки готові 50 з 60 досліджуваних (83 %). «Для чого вам особисто потрібні друзі?» На це питання і дівчата, і хлопці дали схожі відповіді. В першу чергу, вони потрібні для того, щоб було з ким спілкуватись (32 % відповідей), весело провести час (23 %), було кому підтримати (18 %), для допомоги (8 %), довіри, взаєморозуміння, ділитися секретами, щоб не було самотньо (по 4 %), щоб життя мало сенс (3 %). Як бачимо, наших досліджуваних турбують також філософські категорії пошуку сенсу життя, що виражається у пошуку спорідненої душі, яка поділятиме їх погляди та матиме схожий світогляд та цінності.

До причин, через які дружні стосунки зникають, нашими досліджуваними було віднесено: відстань, переїзд у різні міста (по 27 %), зміну поглядів на життя (21 %), зникнення спільних інтересів (16 %), появу недовіри (9 %). Але разом з тим 80 % дівчат та 60 % хлопців вірять, що існує дружба на відстані, адже причиною для цього є їх власний досвід. Це є дуже позитивним моментом, адже наші друзі не завжди живуть поряд із нами, проте людина може відшукати вільний час для зустрічі або спілкування з ними. Для дівчат спільними між ними і їхніми друзями є: інтереси та погляди на життя (по 25 %), середовище (18 %), вподобання, спогади, характер, звички (по 8 %). Відмінними є: риси характеру (50 %), інтереси (33 %) та вік (17 %). Хлопці відмітили серед спільних ознак між ними і їхніми друзями наступні: інтереси (43 %), почуття гумору (22 %), ставлення до проведення вільного часу (15 %), підтримку та дружбу з дитинства (по 10 %). Відмінними вони вважають риси характеру (42 %), зовнішність (25 %), різні сфери навчальної діяльності (17 %), світогляд та вік (8 %).

Переважна більшість наших досліджуваних, як хлопців, так і дівчат (84 %) переконана, що справжній друг повинен вказувати людині на недоліки, аргументуючи це тим, що хто, як не друзі повинні допомагати людині ставати кращою. На противагу їм, 10 % наших опитуваних вважає, що друг повинен бути абсолютно толерантним, терпіти слабкі сторони свого друга та приймати його таким, яким він є. І ще 6 % студентів переконані, що критика повинна бути, але дуже обмежена і стосуватися лише найважливіших речей. Як бачимо, майже усі студенти адекватно ставляться до дружньої критики, проте невеличка їх частина хоче бути прийнятою саме своїми друзями безоцінними завжди. Мабуть, ці студенти у своєму житті зіштовхнулися із великою масою критичних зауважень, тому вони так прагнуть, щоб їх дружнє спілкування було максимально комфортним для них, та бажають мати стосунки без критики взагалі. Або це може свідчити про дещо завищену самооцінку цієї частини опитуваних, чи їх незадоволену потребу у прийнятті.

На запитання: «Чи завжди Ви підтримаєте свого друга?» 67 % усіх наших опитуваних відповіли позитивно, 33 % – обрали відповідь «ні», пояснюючи це тим, що це має залежати від ситуації. Для нашого опитування це запитання було одним із найважливіших через те, що воно демонструвало наявність психологічної зрілості та дорослості наших опитуваних юнаків. Як бачимо, значна частина наших досліджуваних демонструє готовність до прийняття позиції друга, навіть тоді, коли ця позиція може бути неправильною. Таке некритичне сприйняття свого друга говорить про незрілість цієї частини наших опитуваних, адже дружба не виражається у сліпій підтримці та конформній поведінці.

Досить часто існує необхідність саме у критиці та поясненні неправильності вибору. І саме це свідчить про наявність дружби між людьми, а не просто готовність сліпо та некритично сприймати та підтримувати іншу людину. Часто саме друг, як референтна особа, може зупинити людину від необачного вчинку чи допомогти його виправити. Можливо, для цих студентів важливість їхнього прийняття іншими людьми переважає над раціональним розумінням ситуації, вони можуть бути залежними від інших людей, хоча й не почуватимуться так через власну незрілість, а тому можуть слугувати гарним об'єктом для маніпулятивних дій іншої людини. Тому важливо мати власну думку завжди та співставляти її із думкою інших осіб, але керуватися у своїй поведінці моральними нормами та настановами суспільства, не боячись заявити про неправильність думок та поведінки іншої людини. Сприймати іншу людину некритично у всіх ситуаціях, навіть коли вона не права, лише через те, що це друг, є неправильною формою поведінки, адже може призвести до неочікуваних наслідків. Серед опитуваних дівчат готовність до некритичного сприйняття друга продемонструвало 77 %, серед хлопців таких було 57 %.

Більшість (88 %) наших досліджуваних із впевненістю можуть назвати себе хорошим другом. Це склало відповідно 93 % дівчат та 83 % хлопців. 10 % опитаних сумніваються у собі. Серед них 3 % дівчат та 17 % хлопців. І ще 2 % від усіх опитаних чесно написали, що не вважають себе таким (ця відповідь надійшла із боку дівчат, 4 %). Також 47 % наших опитаних вважають, що чоловіча дружба є міцнішою, ніж жіноча; 40 % – що дружба однаково міцна в обох статей; і лише 13 % переконані, що міцнішою є саме жіноча дружба. На питання, «Чи важливо для Вас мати багато друзів?», 43 % усіх опитуваних дали відповідь «так», 54 % – «ні», 3 % – «важко сказати». Як видно, близько половини студентів приділяє багато уваги кількісному показникові, що може свідчити про їхні проблеми самовизначення та самооцінки, або ж про екстравертованість особистості. Стосовно кількості часу, яку наші опитувані проводять разом зі своїми друзями та як саме вони його проводять, то 70 % дівчат та 71 % хлопців запевняють, що вони проводять досить багато часу зі своїми друзями: від 8 до 14 годин на тиждень. 25 % дівчат та 26 % хлопців вказали кількість часу – від 4 до 7 годин на тиждень. І 5 % дівчат та 3 % хлопців проводять із друзями менше 4 годин на тиждень. Щодо того, чим вони займаються, то юнаки разом із друзями гуляють, займаються спортом, грають у комп'ютерні ігри або ж ходять до клубу. Дівчата ж ходять разом у кіно, кафе, до магазинів за покупками та прогулюються.

Цікавими виявилися відповіді на питання стосовно задрощів між друзями. Так, 73 %

дівчат та 67 % хлопців заявили, що ніколи не заздрили своїм друзям. Але в той же час 47 % і 40 % відповідно розповіли, що зустрічалися із задрощами з боку своїх друзів. Більшості студентів (72 %) знайоме почуття дружньої зради, 28 % опитаних пощастило більше, і вони не зустрічалися із цим явищем. Переважна кількість опитаних вважає, що таку зраду пробачати не можна (90 %), хоча окремі юнаки (10 %), готові її пробачити другові, адже «кожна людина має право на помилку, головне, щоб вона її визнала та знову не вчиняла так само».

В результаті проведення нашого дослідження ми переконалися в тому, що наші досліджувані цілком розуміють цінність дружби між людьми, але самі нерідко використовують ці стосунки не зовсім відповідно: або цілковито й беззастережно сприймаючи своїх друзів, або ж вимагаючи до себе більш лояльного ставлення з їх боку.

Висновок. Дружба між людьми сприяє не лише вирішенню глибинних людських проблем, але й відкриває нові можливості для більш ефективного впливу на особистість. Вона веде до розвитку гуманістичних цінностей особистості, є одним з регуляторів стосунків між людьми, виявляючись у прагненні надавати допомогу і підтримку іншим людям та отримувати від інших позитивні емоції та необхідну допомогу при вирішенні особистісних питань. Дружба сприймається юнаками досить серйозно, вони розуміють і усвідомлюють всю значущість цього почуття у житті людини. Майже всі з опитаних нами студентів прагнуть дружити, розуміючи всю складність і відповідальність дружніх стосунків, вони готові вчитися бути справжніми друзями. Для більшості юнаків справжній друг – це той, хто не зрадить, підтримає у будь-якій ситуації, вислухає, дасть доцільну пораду.

В той же час наше дослідження виявило недостатню зрілість суджень деяких юнаків, які ладні просто беззастережно підкорятися друзям, аби не втратити їх, що, безумовно, потребує певного виховного впливу на цих молодих осіб з метою формування у них правильних уявлень про себе, про власну цінність та позицію та про цінність дружби загалом.

Наше дослідження не претендує на вичерпність та повне висвітлення даної теми, тому подальші наші розробки стосуватимуться поглиблення уявлень про особливості дружніх стосунків у ранній юності, методи їх вивчення та створення адекватних виховних впливів на молодь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гридковець Л.М. Світ життєвих криз людини як дитини своєї сім'ї, свого роду та народу: монограф. / Л.Гридковець. – Львів: Скриня, 2016. – 380 с.
2. Григорчук О., Дубравська Н. До проблеми подолання страхів у дитячому віці / О.Григорчук, Н.Дубравська // Проблеми сучасної психології: Збір-

ник наукових праць. – Випуск 2 / за заг. ред. І.В. Фриз. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені І.Франка, 2015. – С. 41-45. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/20677/1/6.pdf>

3. Данилюк К.В., Дубравська Н.М. Інтерактивні технології навчання у розвитку творчих здібностей учнів початкової школи / К.Данилюк, Н.Дубравська // Формування дидактичної компетенції педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литньова, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. – С.206-209. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/16913/1/2015%2C%20Данилюк%2C%20Дубравська.pdf>

4. Дубравська Н.М. Підліткова депресія: психологічний екскурс / Н.М.Дубравська // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – № 2 (27). – 2015. – С. 66-68. – Режим доступу: [https://kibit.edu.ua/upload/catalog/497/2\(27\)_2015_ver_4_.pdf](https://kibit.edu.ua/upload/catalog/497/2(27)_2015_ver_4_.pdf)

5. Дубравська Н., Забродська Г. Казкотерапія як засіб формування характеру дитини / Н.Дубравська, Г.Забродська // Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг.ред. В.Є. Литньова, Н.Є. Колесник, Т.В. Завязун. – Житомир: Полісся, 2016. – У 3-х ч. – Ч. III. – С. 186-189.

6. Дубравська Н.М. Дитячі страхи: психологічний екскурс / Н.М.Дубравська // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – № 2 (30). – 2016. – К., 2016. – С. 77-79. – Режим доступу: https://kibit.edu.ua/wp-content/uploads/2016/07/2-30_2016.pdf

7. Дубравська Н.М. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку компетентності людини в спілкуванні / Н.Дубравська // Сучасні технології навчання і виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: збірник науково-методичних праць / ред. Басюк Н.А., Тарнавської Н.П. – Житомир: ФОП «Левковець», 2012. – С.20-23. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/20661/1/Дубравська%202.pdf>

8. Кон И. С. Дружба. – 4-е издание, дополненное [Текст] / И. Кон. – СПб.: Питер, 2005. – 330 с.

9. Паламарчук О.І., Дубравська Н.М. Вплив комп'ютерних технологій та мережі інтернет на формування особистості сучасної дитини / О.Паламарчук, Н.Дубравська // Формування дидактичної компетенції педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць / за заг.ред. В.Є. Литньова, Н.Є. Колесник, Т.В. Наумчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. – С.254-257. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/16915/1/Паламарчук%2C%20Дубравська%202015.pdf>

10. Сорока А., Дубравська Н. Дитячі страхи: причини виникнення й особливості перебігу / А.Сорока, Н.Дубравська // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – № 2 (33). – 2017. – С.106-108. – Режим доступу: https://kibit.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/Web_33.pdf

11. Фадін А. Страх-2 / А. Фадін // Юність. – №10. – 2002. – 189 с.

12. Черних Л.А. Особливості дружніх стосунків старших підлітків / Л. Черних // Теоретичні і прикладні аспекти психології: Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені В.Далі. – №2 (34). – 2014. – Режим доступу: http://dspace.itsu.org/bitstream/123456789/1452/1/348-17_s.pdf

REFERENCES

1. Hrydkovets' L.M.(2016) Svit zhytlyevykh kryz lyudyny yak dytyny svoeyei sim'yi, svoho rodu ta narodu: monohraf. L'viv. Skrynya.

2. Hryhorchuk O., Dubravka N. (2015) Do problemy podolannia strakhiv u dytiachomu vitsi. Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 2 / za zah. red. I.V. Fryz. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni I.Franka. S. 41-45. – Rezhym dostupu: <http://eprints.zu.edu.ua/20677/1/6.pdf>

3. Danyliuk K.V., Dubravka N.M. (2015) Interaktyvni tekhnolohii navchannia u rozvytku tvorchykh zdbnosteiu uchniv pochatkovoii shkoly. Formuvannia dydaktychnoi kompetensii pedahohiv doshkilnoi ta pochatkovoii osvity: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats / za zah. red. V.Ie. Lytnova, N.Ie. Kolesnyk, T.V. Naumchuk. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I.Franka. S.206-209. – Rezhym dostupu: <http://eprints.zu.edu.ua/16913/1/2015%2C%20Danyliuk%2C%20Dubravka.pdf>

4. Dubravka N.M. (2015) Pidlitkova depresiia: psykholohichniy ekskurs / N.M.Dubravka // Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohii. № 2 (27). S. 66-68. – Rezhym dostupu: [https://kibit.edu.ua/upload/catalog/497/2\(27\)_2015_ver_4_.pdf](https://kibit.edu.ua/upload/catalog/497/2(27)_2015_ver_4_.pdf)

5. Dubravka N., Zabrodka H. (2016) Kazkoterapiia yak zasib formuvannia kharakteru dytyny. Suchasni tendentsii i priorytety kompetentnisnogo pidkhodu v pidhotovtsi maibutnykh fakhivtsiv doshkilnoi ta pochatkovoii osvity: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats / za zah.red. V.Ie. Lytnova, N.Ie. Kolesnyk, T.V. Zaviyun. Zhytomyr: Polissia.U 3-kh ch. Ch. III. S. 186-189.

6. Dubravka N.M. (2016) Dytiachi strakhy: psykholohichniy ekskurs / N.M.Dubravka // Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohii. № 2 (30). 2016. K., 2016. S. 77-79. Rezhym dostupu: https://kibit.edu.ua/wp-content/uploads/2016/07/2-30_2016.pdf

7. Dubravka N.M. (2012) Sotsial'no-psykholohichniy treninh yak zasib rozvytku kompetentnosti lyudyny v spilkuvani. Suchasni tekhnolohiyyi navchannia i vykhovannia ditey doshkil'noho ta molodshoho shkil'noho viku: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats'. Zhytomyr: FOP Levkovets'. S.20-23. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/20661/1/Dubravka%202.pdf>.

8. Kon Y. S.(2005) Druzha. 4-e yzd. Sankt-Peterburh: Pyter.

9. Palamarchuk O.I., Dubravka N. (2015) Vplyv kom'yuuternykh tekhnolohiy ta merezhi internet na formuvannia osobystosti suchasnoyi dytyny. Formuvannia dydaktychnoyi kompetetsiyyi pedahohiv doshkil'noyi ta pochatkovoyi osvity: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats'. Zhytomyr. Vyd-vo ZhDU im. I.Franka. S.254-257. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/16915/1/Palamarchuk%2C%20Dubravka%202015.pdf>.

10. Soroka A., Dubravka N. (2017) Dytiachi strakhy: prychny vynyknennia y osoblyvosti perebihu. Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohii. № 2 (33). S.106-108. – Rezhym dostupu: https://kibit.edu.ua/wp-content/uploads/2018/07/Web_33.pdf

11. Fadin A. (2002) Strakh-2. Yunist'. № 10.

12. Chernykh L.A. (2014) Osoblyvosti druzhnykh stosunkiv starshykh pidlitkiv. Teoretychni i prykladni aspekty psykholohiyyi: Zb. nauk. prats' Skhidnoukrayins'koho nats. un-tu im. V. Dalia. № 2 (34). Available at: http://dspace.itsu.org/bitstream/123456789/1452/1/348-17_s.pdf